

TIMO SALMI & MARKO JÄRVENPÄÄ

Laskentatoimen case-tutkimus ja nomoteettinen tutkimusajattelu sulassa sovussa

TIIVISTELMÄ

Tämän artikkelin tarkoitus on todentaa kuinka toisinaan vastakohtina esitetyt case-tutkimusajattelu ja nomoteettinen tutkimusote kuuluvat samaan yleiseen tutkimusprosessiin, jota hallitsevat yhteiset ja yhteensopivat tutkimuksenteon periaatteet. Keskeisinä piirteinä tulevat esiin havaintojen luonne kummassakin tutkimusajattelussa sekä teorian, empirian, deduktion ja induktion merkitys tutkimusprosessissa. Tarkastelun näkökulma artikkelissa on erityisesti case-tutkimuksen, koska sen tutkimustraditiot ovat vielä rakentavassa kehitysvaiheessa.

Esitämme parhaat kiitoksemme prof. Erkki K. Laitiselle ja prof. Ilkka Virtaselle rakentavista kommentaista. Samoin esitämme parhaat kiitokset anonyymille refereeelle asiantuntevista ja hyödyllisistä kommentaista. Kaikki virheet ja puutteet ovat kuitenkin yksinomaan kirjoittajien vastuulla.

TIMO SALMI, Laskentatoimen professori

Vaasan yliopisto • e-mail: ts@uwasa.fi

MARKO JÄRVENPÄÄ, KTL

Seinäjoen ammattikorkeakoulu • e-mail: marko.jarvenpaa@seamk.fi

1. CASE- JA NOMOTEETTINEN TUTKIMUS

Suomalaisen laskentatoimen tutkimuksessa on pitkät traditiot tutkimusotekeskustelussa. Keskeisiä aihealueen kirjoituksia ovat olleet muun muassa¹ Pihlanto (1979), Neilimo ja Näsi (1980), Mäkinen (1980), Salmi (1986), Lukka (1991), Kasanen, Lukka ja Siitonen (1991), Lukka ja Kasanen (1993), Tamminen (1993), Pihlanto (1994), Näsi ja Näsi (1996). Tilastollisesti yleistävä nomoteettinen (positivistis-tyylinen) tutkimus ja yksittäistapauksia toiminta-analyttisesti tai konstruktivisesti tarkasteleva case-tutkimus² esiintyvät ajoittain toistensa vastakohtina suomalaisissa laskentatoimen tutkimuksissa ja tutkimussuunnitelmissa.³ Tämä kahtiajako on hyödyllinen tutkimuksen lähestymistavan asemoimiseksi, mutta esimerkiksi opinnäytetyön tutkimusotteen valinnan pääasiallinen perusteleminen muiden kuin valitun tutkimusotteen kielteisillä näkökohdilla ei ole tutkimuksellisesti terve lähtökohta. Tämän artikkelin tarkoitus on korostaa, että hedelmällisempi lähtökohta on etsiä ja toteuttaa eri ajattelutapojen taustalla olevaa yhteistä, yleistä tieteellistä ajattelua.

Lukan (1991) artikkelissa tarkastellaan ansiokkaasti (toiminta-analyttisen tutkimuksen osalta) niitä eroja, joita yksittäistapauksiin porautuva lähestymistapa merkitsee nomoteettiseen tutkimusotteen verrattuna. Käsillä olevassa artikkelissa näkökulmaksi otetaan yhtäläisyyksien etsiminen ja yhteensovittaminen. Toki tässä voidaan sanoa painotettavan näkökulmaa, jota usein luonnehditaan "mainstream" näkökulmaksi. Tällä näkökulmalla on historiallisesti oleellisen pitkät tieteen traditiot, joten katsomme näkökulman tarkasteluun sopivimmaksi.

Perinteisessä nomoteettisessa tutkimuksessa etsitään ilmiöiden lainalaisuuksia, niiden syy- ja seuraussuhteita tilastollisten yleistysten kautta. Tyypillisesti tällöin nojaututaan kulloinkin yhteen teoriaan ja vähintään kohtuulliseen määrään tilastollisia havaintoja. Hyvin usein testataan teorian pohjalta asetettuja hypoteeseja, joita koetellaan kerätyn havaintoaineiston avulla tilastollisesti tai estimoidaan riippuvuuksia edustavien parametrien arvoja.

Case-tutkimuksessa on yksi tai korkeintaan muutama "havainto", joita tyypillisesti analysoidaan yksityiskohtaisesti ja monidimensioisesti. (Havainto on case-tutkimuksessa käsitteenä kuitenkin laajempi kuin nomoteettisen tutkimuksen tilastollisessa empiriassa. Palaamme tähän asiaan luvussa 5.)

¹ Ulkomaisista tutkimusotetta sivuavista julkaisuista mainittakoon tärkeinä ja mielenkiintoisina esimerkkeinä Tomkins ja Groves (1983), Gill ja Johnson (1991), Henderson, Peirson ja Brown (1992) ja Ryan, Scapens ja Theobald (1992). Koska tarkoituksemme on keskustella nomoteettisesta tutkimusotteesta ja case-tutkimuksesta yleisellä, periaatteellisella tasolla, emme nosta kotimaisesta tai ulkomaisesta lähdekirjallisuudesta esiin yksittäisiä lainauksia.

² Suomalaisessa tutkimuskäytännössä on yleistymässä myös synonyymi tapaustutkimus.

³ Asia tulee usein esiin muun muassa laskentatoimen vuosittaisissa tohtoritutorialeissa jatko-opiskelijoiden esittämissä luonnoksissa.

Case-tutkimus ei sinänsä ole yksi yksittäinen lähestymistapa, vaan case-tutkimuksia on tyypiltään monenlaisia. Esimerkkejä tieteellisesti kestävästä case-tutkimuksista ovat mielestämme muun muassa seuraavat:

1. Jäsentävä ja analysoiva casen tarkastelu viitekehyksen luomiseksi tai analysointi jo olemassa olevan viitekehyksen avulla.
2. Tarkastelu useasta, toisiaan täydentävästä erilaisesta näkökulmasta (menettelynä esimerkiksi triangulointi).
3. Yleistäminen teorioiden yli.

Ylläolevassa luettelossamme ei tarkoituksellisesti ole kohtaa kuvaileva case-tutkimus. Sekä kirjallisuudessa, että tutkimuskäytännössä esiintyy erilaisia käsityksiä puhtaasti kuvailevan (deskriptiivisen/illustratiivisen⁴) case-esittelyn roolista. Puhtaasti kuvailevan case-aineiston esittelyn katsomme aineiston keruuvaiheeksi, joka (sinänsä usein oleellisena taustana) vasta edeltää casen analysoivaa vaihetta.

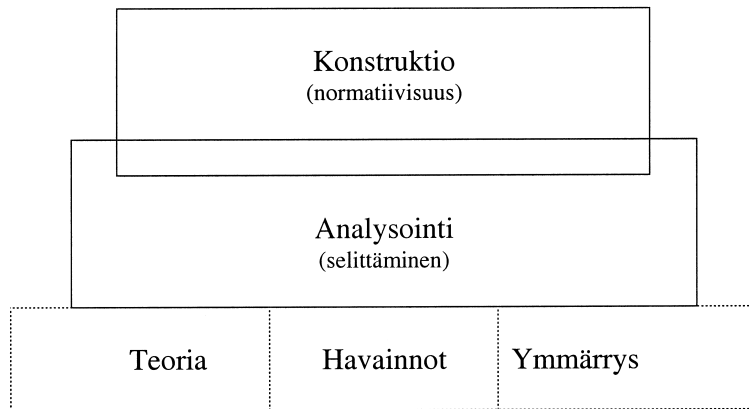
2. ANALYSOINTI JA NORMATIIVISUUS

Yleisimmillään tieteellisen tutkimuksen tarkoitus on **kumuloida jäsentynyttä tietovarantoa todennettavalla** tavalla.⁵ Tiedon kumulointuvuus korostaa sitä, että uutta tietoa ei muodosteta nolapohjalta, vaan perustana on aina jokin aikaisempi tietämys – doktriini. Jäsentyneisyydellä tarkoitetaan pyrkimystä tiedon loogiseen ja järjestelmälliseen esittämiseen kiteytetyllä, ymmärrettävällä tavalla. Todennettavuus tarkoittaa, että tieteessä pitää olla riittävän yhteiset ja yleiset pelisäännöt siitä, milloin tietovaranto voidaan hyväksyä lisääntyneeksi. Näille yhteisille pelisäännöille ovat tyypillisiä vaatimukset tulosten julkisuudesta ja toistettavuudesta (”samoista lähtökohdista, samalla logiikalla samaan lopputulokseen”). Esitetyistä tuloksista voi siten tulla hyväksytty tieteellisen tietovarannon lisäys vasta kriittisen tutkimusyhteisön kautta. Tämä yleinen periaate on voimassa tutkimusotteesta riippumatta.

Liiketaloustieteen perimmäinen tarkoitus on yritystoiminnan ymmärtäminen ja yrityksiä sekä niiden toimintaa koskevien lainalaisuuksien etsiminen. Lisäksi liiketaloustieteen tehtävänä on yrityksen johtamisessa ja ohjaamisessa käytettävien päätöksentekovälineiden kehittäminen. Kutsumme edellistä, *tutkimusotteesta riippumatta*, analysoivaksi (selittäväksi) vaiheeksi.

⁴ Katso m.m. Scapens (1990). Vrt. myös Lukka ja Kasanen (1993), 371.

⁵ Vrt. Niiniluoto (1980), 60–74 ja Uusitalo (1995), 24–29. On kuitenkin paikallaan todeta, että vaikka tieteellisen tutkimuksen tarkoituksen tyypillisesti ajatellaankin olevan jäsentyneen tietovarannon kumulointi, asiasta on ajoittain esitetty tieteenfilosofisessa väittelyssä muitakin mielipiteitä. Yleisemmästä, kriittisestä tietoteoreettisesta keskustelusta katso Lukka (1991), 164–166.

KUVIO 1. Selittäminen ja normatiivisuus

Jälkimmäistä kutsumme, totuttuun tapaan normatiiviseksi tai vaihtoehtoisesti, tilanteen mukaan, konstruktiiiviseksi vaiheeksi.

Kuvio 1 hahmottaa edellä esitettyä. Kuvion alempi osa korostaa teorian (doktriinin), havaintojen ja ymmärryksen (ilmiön tuntemuksen) toimimista selittämisen pohjana. Kuvion ylempi osa korostaa sitä, että normatiivisten päätöksentekovälineiden rakentaminen ja käyttö edellyttää, että tarkasteltava asiakokonaisuus on ensin saatava johdonmukaisesti selitettyä. Tästä loogisesti seuraa, että myös konstruktion on pohjauduttava aikaisempaan teoriaan. Konstruktio ei saa olla olemassa vain irrallisena, yksittäisenä anekdoottina. Nimenomaan tässä periaatteessa kiteytyy ero tieteellisen tutkimuksen ja pelkästään (sinänsä hyödyllisen) yrityksenjohdollisen konsultoinnin välillä.

3. TEORIOIDEN JA HAVAINTOJEN DIMENSIOT CASE-TUTKIMUKSESSA JA NOMOTEETTISESSA TUTKIMUSOTTEESSA

Tutkimusotteesta riippumatta tutkimusprosessilla on tyypillisesti nähtävissä tietty yleiskohtien rakenne, johon sekä tavoite uuden tiedon aikaansaamisesta että tutkimuksen varsinainen suorittamisvaihe kiteytyvät:

1. Aikaisempi tietämys. (Teoriat / doktriini.)
2. Tutkimuksen ongelmanasettelu, tavoitteet ja mahdolliset hypoteesit. (Mitä uutta halutaan tietää.)
3. Analysointimenetelmät, joilla tutkimuksen ongelmaan pyritään vastaamaan.
4. Havainnot: Havaintokohde ja havaintojen hankkimisen keinot.

5. Havaintojen analysointi tulosten saamiseksi.
6. Johtopäätelmät saaduista tuloksista.

Sekä case-tutkimusta että nomoteettista tutkimusotetta tarkasteltaessa on keskeistä tiedostaa, että teorioilla on keskeinen rooli kummassakin tutkimusotteessa⁶. Aivan erityisesti on syytä korostaa, että tutkimusotteen valinta ei muuta olemassaolevaa teoriavarantoa. Teoriavaran-to on itsenäisesti tietenkin jo olemassa. Tutkimuksenteossa kysymyksessä on aina tiedon kumuloiminen, mutta mahdollisesti eri välinein ja eri näkökulmista. Yksittäisessä tutkimuksessa tarkasteltavien tai hyväksikäytettävien teorioiden määrä saattaa vaihdella tutkimusotteesta riip-puen. Case-lähestymistavassa tutkittavan kohteen tarkasteleminen usean eri teorian näkökul-masta⁷ on suhteellisen tavanomaista. Case-tutkimus painottuu usein teorian kehittämisvaiheeseen. Nomoteettisessa tutkimuksessa keskitytään tyypillisemmin yhteen teoriaan kerrallaan. Lisäksi nomoteettinen tutkimus painottuu usein jo olemassa olevan teorian (lisä)verifiointiin.

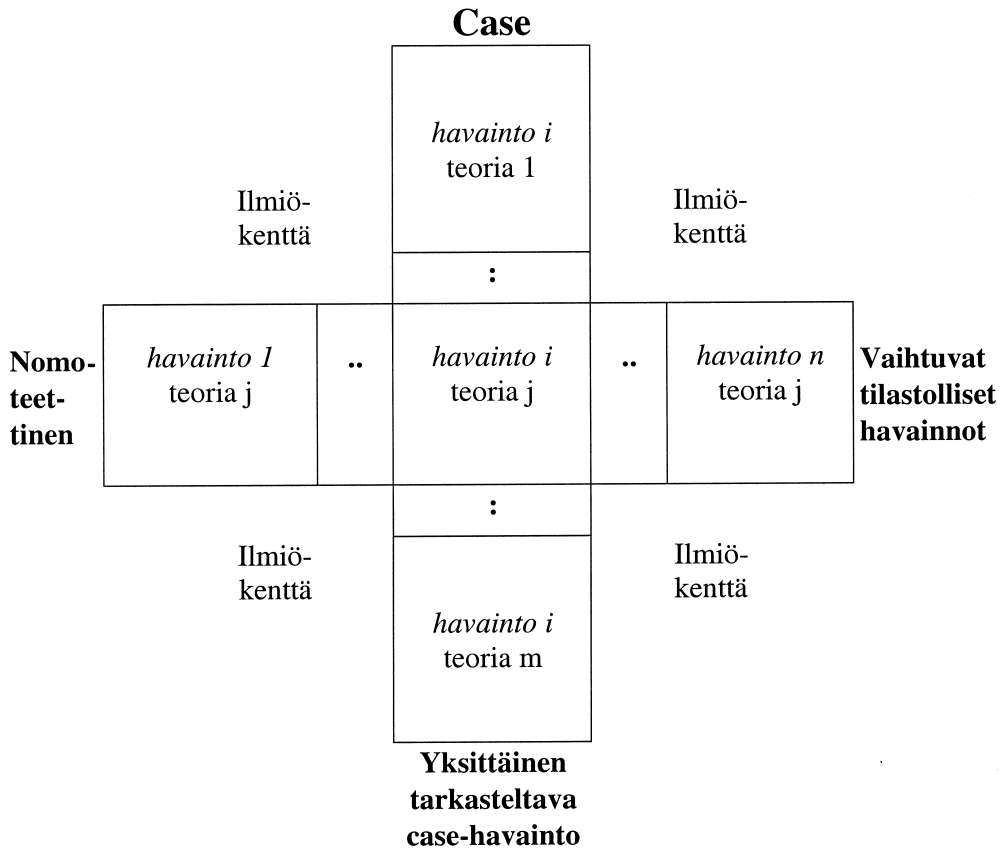
Toiminta-analyttisen⁸ / case-tutkimuksen esilletuoduin piirre on yksityiskohtainen kes-kittyminen yhteen tai korkeintaan muutamaan havaintokohteeseen. Vertailtaessa case-tutkimusta ja nomoteettista tutkimusotetta on tyypillistä kiinnittää huomiota nomoteettisen tutkimusotteen tyypillisesti vaatimaan suureen havaintojen määrään tilastollisten yleistysten mahdollistami-seksi. Näitä seikkoja painotettaessa saattaa esiintyä aiheetonta case-tutkimuksen ja nomoteet-tisen tutkimusotteen vastakkainasettelua, jolla pyritään perustelemaan case-lähestymistavan valintaa.

Edellä esitetyt, tarkasteltujen tutkimusotteiden piirteet eivät kuitenkaan ole keskenään risti-riidassa vaan kyseessä on saman ilmiökentän tarkastelu eri dimensioissa. Havainnollistamme teorioiden ja havaintojen yhteensopivuutta eri tutkimusotteissa yksinkertaistavalla kuviolla 2. Kuvio liittyy siis erityisesti tutkimusprosessin luettelon kohtiin 1 ja 4. Erityisesti kuvio havainnol-listaa tilastollisten havaintojen (suurempaa) lukumäärää nomoteettisessa teorian testauksessa ja tutkimuksen keskittymistä yksittäiseen (tai harvoin yksittäisiin) havaintokohteisiin case-tutkimuk-sessa. Case-tutkimuksen osalta on syytä kuitenkin pitää mielessä havainnon yleensä laajempi ja

⁶ Katso esim. Fox-Wolfgramm (1997), 439.

⁷ Katso Yin (1993), 4 ja Yin (1994), 29. On syytä kuitenkin todeta, että myös case-tutkimuksessa teorioiden valinta on suoritettava perustellusti ja tarkoituksenmukaisesti. Itse asiassa voidaan nähdä monien case-tutkimus-ten ongelmaksi, että yritetään nojata liian moniin teorioihin, ilman kunnan perusteita ja research designiä. Tu-loksena on tällöin tyypillisesti tutkimuksen tuloksellisuuden kannalta suuria ongelmia. Tutkijan on myös syytä ottaa huomioon se, että eri teorat saattavat olla luonteeltaan hyvin eri lähtökohtaisia ja erityyppisiä, jopa keske-nään yhteensopimattomia.

⁸ Käsitteitä toiminta-analyttinen tutkimus ja case-tutkimus ei voida täysin rinnastaa. Edellinen on tyypillisesti case-tutkimusta, mutta jälkimmäiset eivät läheskään kaikki ole luonteeltaan toiminta-analyttisiä tutkimuksia. Jätämme toiminta-analyttisen tutkimusotteen ja case-tutkimuksen käsitteiden keskinäisen hienosäädön keskus-telun ulkopuolelle. Lähdemme siitä, että tutkimusotekeskustelun perustermit ovat lukijalle riittävän tuttuja. Viit-taamme artikkelin alussa mainittuihin tutkimusotekeskustelun lähteisiin, erityisesti esim. Lukka (1991), 175.

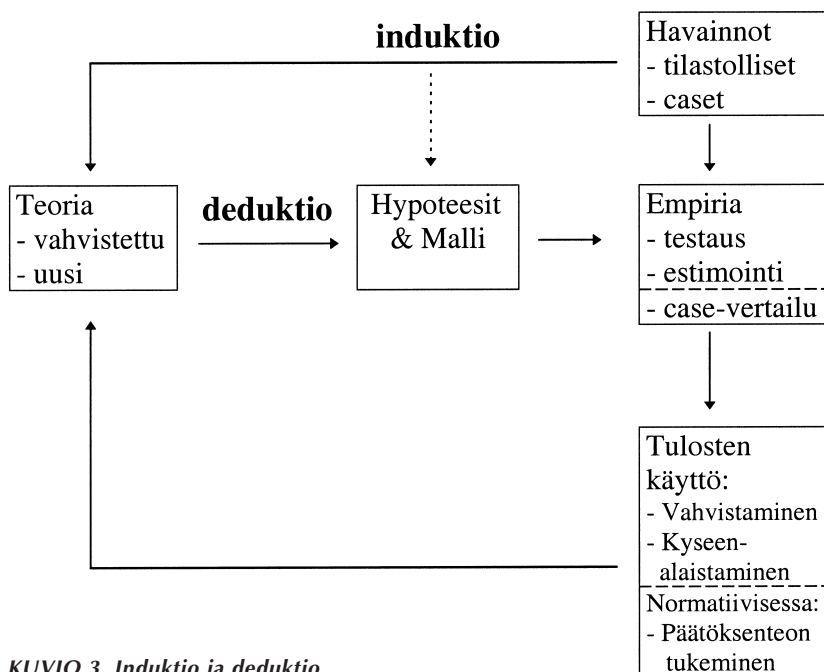
KUVIO 2. Teoriat ja havainnot tutkimusotteissa

monidimensionaalisempi luonne. Tietovaranto, tutkimusongelman luonne ja niiden kautta tutkimusote ratkaisevat seurataanko kuvion "ristin" (nomoteettista) saraketta vai (case) saraketta.

4. DEDUKTIO, INDUKTIO JA CASE-TUTKIMUS

Tarkastelemme seuraavaksi valikoiden edellisessä luvussa esitetyn tutkimusprosessin pääkoh-
tia verraten case-tutkimusta nomoteettiseen tutkimusotteeseen. Teemme tämän erityisesti case-
tutkimuksen näkökulmasta, koska sen erityispiirteisiin ei ole vielä muodostunut vastaavia tra-
ditioita kuin nomoteettisessa tutkimusotteessa. Käytämme tarkastelun havainnollistamiseen ku-
viota 3.

Tieteellisen tiedon kumuloitumisessa teorioiden ja havainnoinnin välillä vallitsee keskei-
nen, molemminpuolinen riippuvuus. Traditionaalisesti havaintojen avulla vahvistetaan tai ky-

KUVIO 3. Induktio ja deduktio

seenalaistetaan olemassaolevia teorioita. Tässä suhteessa tieteen suuria klassikoita on geosentrisen maailmankuvan kumoutumisen liikkeellelähtö Galileon havaittua uudella kaukoputkellaan Jupiteria kiertävän neljä kuuta. Perimmältään kyseessä oli teoria, jonka empiiriset havainnot asettivat suoraan kyseenalaisiksi. Vastaavasti aikoinaan hyvin kiistanalainen Einsteinin suhteellisuusteoria sai vahvistusta mittauksista, jotka tehtiin aurinkoa lähellä kiertävän Merkuriusplaneetan liikkeistä ja valon taipumisesta auringon vetovoimakentässä.

Luonnontieteissä nomoteettinen tutkimusote esiintyy tunnetusti puhtaimmillaan. Yhteiskuntatieteissä tilanne on monisäikeisempi. Riippuvuudet ovat monimutkaisempia, muuttuvampia ja tulkinnoiltaan subjektiivisempia sekä havaintoihin liittyvä mittaaminen ongelmallisempaa. Näiden vaikeuksien olemassaolon ei mielestämme kuitenkaan pitäisi muuttaa tieteellisen tutkimuksen periaatteiden perimmäistä struktuuria.

Nomoteettisessa tutkimusotteessa deduktiolla on yleensä keskeinen rooli. Teorioiden perusteella rakennetaan hypoteeseja ja malleja joiden validiteettia testataan empirian havaintoaineiston avulla. Erityisen selkeästi tämä strukturi tulee esille, kun tutkimuksen aiheeseen liittyy selkeä teoriavaranto, jonka toimivuutta arvioidaan. Myös vertailevalla case-tutkimuksella voi olla vastaavaa roolia teorioiden koettelussa.

Havaintojen ja teorian riippuvuus kulkee myös toisin päin. Havainnot reaali maailmasta antavat impulsseja uusien teorioiden kehittämiseen. Tästähän induktiossa on kysymys. Aivan

erityisesti tämä tulee esiin silloin, kun tutkimusaihetta koskeva teoriavaranto on vielä alku- tai kehitysvaiheessa. Keskeistä asiassa on se, että oli kyseessä induktio tai deduktio, perimmäinen tavoite on ”kumuloida jäsentynyttä tietovarantoa todennettavalla tavalla”.

Kun havaintojen perusteella lähdetään etsimään uusia hypoteeseja ja konstruoimaan uutta teoriaa, yhtenä keskeisimpänä edellytyksenä on, että havainto tai havainnot joudutaan analysoimaan yksityiskohtaisesti ja monessa dimensiossa. Tämä on välttämätöntä, jotta monidimensioisesta ilmiöstä ja vaikeasti hallittavasta yksityiskohtien määrästä voidaan jäsenellä mahdollisia teoreettisia selityksiä. Hyvällä case-tutkimuksella on tyypillisesti tällainen rooli. Nomoteettinen tutkimus ja toiminta-analyttinen / case-tutkimus ovat siten kummatkin osia samasta tieteen prosessista, jota kuvioimme 3 havainnollistaa. Näin ymmärrettynä nähdään, että nämä tutkimusotteet eivät suinkaan ole toistensa vastakohtia, toistensa kanssa ristiriitaisia tai toisilleen alisteisia.

Nomoteettisessa tutkimusotteessa deduktiovaiheelle, teorian-mallin-empirian yhteydelle on pitkät, vakiintuneet perinteet. Case-tutkimuksessa induktiolle, josta havainnoista päädytään systematisointiin ja teorioihin, ei vielä ole vastaavan vakiintuneita perinteitä. Case-tutkimuksen kannalta on oleellisen tärkeää, että kehitys kulkisi suuntaan, jossa yhteiset pelisäännöt vakiintuvat. Myönteistä kehitystä tähän suuntaan ovat vieneet eteenpäin ennenkaikkea Yin (1993, 1994) ja Fox-Wolfgramm (1997) sekä myös Strauss ja Corbin (1990), Miles ja Huberman (1984), Silverman (1985, 1993). Vastaavasti tässä yhteydessä on syytä todeta myös klassikko Glaser ja Strauss (1967), laskentatoimeen painottuva Ryan, Scapens ja Theobald (1992) ja käsikirja Denzin ja Lincoln (1994).

Erityisenä sivuhuomiona voidaan tässä yhteydessä mainita niin sanottu negatiivinen case. Vaikka case-tutkimuksella ei sinänsä suoraan pyritä tilastolliseen, testaustyyppiseen teorian vahvistamiseen, yksittäinen, teorian odotusten vastainen case voi sinänsä asettaa olemassa olevan teorian kyseenalaiseksi.

Tutkimuksen vaiheiden jaottelussa ensimmäisenä kohtanamme oli aikaisempi tietämys, joka kiteytyy teorioissa ja doktriineissa. Olemme myös korostaneet tieteellisen tiedon kumulatiivista luonnetta. Case-tutkimuksen yhteydessä esiintyy kuitenkin ajoittain näkökantoja, joiden mukaan tarkastelussa pitäisi lähteä kokonaan puhtaalta pöydältä ”ilman aikaisemman tieteellisen tietämyksen painolastia”. Uudet näkökulmat ovat tärkeitä tieteen kehitykselle. Äärimmillään kärjistettynä nollapohja-ajattelutapa kuitenkin johtaa loogisiin absurditeetteihin. Jokainen tutkimus olisi oma, subjektiivinen umpionsa ilman kontaktipintaa muuhun tietoon tai tulosten analysoinnin pelisääntöihin. Tietenkin induktio on keskeisen tärkeä väline uusien teorioiden kehittelyyn ja uusien näkökulmien löytämiseen. Tämä ei kuitenkaan saa tarkoittaa sitä, että aikaisemmin todennetut tieteelliset tulokset ja lainalaisuudet voitaisiin mielivaltaisesti pyyhkiä olemattomiin tutkimusotepäristeluin ja keksiä yhden tutkijan ikiomaa pyörää alusta alkaen.

5. HAVAINTOJEN HANKKIMINEN CASE-TUTKIMUKSESSA

Case-tutkimuksen tutkimustraditiot ovat nomoteettiseen tutkimusotteeseen verrattuna enemmän kehitysvaiheessa. Tästä syystä otamme seuraavassa erikseen esiin näkökohtia havaintojen hankkimisesta ja analysoinnin menetelmistä erityisesti case-tutkimuksen osalta.

Kuten aikaisemmassa on käyty läpi (vrt. erityisesti kuvio 2), case-tutkimusta tyypillisesti luonnehtii se, että kohteena on yksi tai korkeintaan muutama "havainto". Yksittäisen havainnon luonne on tilastollisesta havaintoyksiköstä poiketen oleellisesti laajempi. Tässä mielessä onkin hyvä ajatella oleellisesti laajempaa käsitettä "tarkastelun kohde", jota havainnoidaan monesta toistaan tukevasta näkökulmasta ja monessa dimensiossa.

Havainnon tai paremminkin tarkastelun kohteen luonteen vuoksi case-tutkimuksessa ei pyritä käyttämään otanta-ajattelua peruskohteen valinnassa. Lähestymistapa on oikeastaan päinvastainen. Tarkastelun kohteeksi pyritään tarkoituksellisesti valitsemaan kohde, joka sisältää tutkimuksen kannalta keskeisiä ominaisuuksia (anglosaksisessa kirjallisuudessa esiintyy termi "extreme cases"). Kuvaava esimerkki tästä case-tutkimuksen piirteestä on vaikkapa toimintolaskentaa soveltavan yrityksen valinta havaintokohteeksi tutkimuksessa, jonka tarkoitus olisi analysoida toimintolaskennan käyttäytymisvaikutuksia yrityksen ohjaamisessa. Tarkastelukohteen valintaan ja tutkimuksen onnistumiseen vaikuttaa oleellisesti tutkijan "access" eli luottamuksellinen ja esteetön tiedonsaanti yrityksestä ja sen tapahtumista. Tutkimuskohteen tarkoitushakuisesta valintamenettelystä johtuen case-tutkimuksessa on erityisen tärkeää, että asiaan liittyvien teorioiden valinta tehdään huolella ja loogisesti.

Valittaessa tarkastelun kohteeksi useampia caseja on usein käytäntönä ja hyödyllistä tietoisesti valita caseiksi vastakkaisia tapauksia. Esimerkiksi laskentajärjestelmän onnistunut ja epäonnistunut käyttöönotto tai esimerkki case-yrityksestä, joka soveltaa toimintolaskentaa ja yrityksestä, joka sitä ei tee. Tällä tavoin päästään kiinni tarkasteltavan ilmiön sellaisiin oleellisiin piirteisiin, joita tilastollisella näytteenottamisella ei välttämättä pystytä lähestymään.

Vaikka case-tutkimuksen havainnon peruskohde liiketaloustieteessä on tyypillisesti kokonainen yritys tai esimerkiksi yrityksen toimintolaskentajärjestelmä, sen käyttö ja käyttäjät, varsinainen havainnointi muodostuu erittäin suuresta määrästä yksittäisiä havainnointitapahtumia. Havainnointitapahtumien keruu tapahtuu lisäksi useimmiten monilla, toisiaan täydentävillä keinoilla, kuten yrityksen dokumenttien läpikäymisellä, tutkijan suoralla (osallistuvalla tai ei-osallistuvalla) havainnoinnilla, haastatteluilla ja kyselyillä. Tässä näkyy osaltaan hyvän case-tutkimuksen keskeinen piirre: saman asian tarkastelu useasta, toisiaan täydentävästä ja toisiaan varmentavasta näkökulmasta.

Todennettavuus ja toistettavuus kuuluvat tutkimuksenteon yleisiin periaatteisiin. Tämä pätee myös case-tutkimuksen havainnointiin. Case-tutkimuksen empiirisen materiaalin hankin-

nassa käytettyjen menettelyjen tulee olla perusteltuja. Aineiston keruun luotettavuus ja tasapainoisuus tulee olla lukijan todennettavissa. Case-tutkimuksen havaintojen (ja tulosten) esittäminen asettaa kirjoittamisessa aivan erityiset systemaattisen raportoinnin vaatimukset, koska case-tutkimuksessa tyypillisesti kertyy erityisen suuria määriä yksityiskohtaista raportoitavaa.

Case-tutkimuksen tavanomainen lopputulos on viitekehys tarkastellusta ilmiöstä. Viitekehysten luomista ei kuitenkaan voida tehdä tiukan kronologisesti vasta jälkikäteisessä analysointivaiheessa. Aikaisemmin esitetyn kuvion 1 kohdat "teoria" ja "ymmärrys" viittaavat juuri ilmiön alustavaan tuntemiseen jo ennen varsinaista havainnointia. Casen havainnointivaiheessa tarvitaan alustava viitekehys tarkasteltavasta ilmiöstä ohjaamaan havaintojen systemaattista ja tutkimuksen tutkimusongelman ratkaisemista edistävää hankintaa. Tämä on välttämätöntä havainnoinnissa syntyvän yksityiskohtien erittäin suuren määrän rationaaliseksi hallitsemiseksi. Viitekehys on myös erityisen hyödyllinen havainnoinnin raportoinnin systematisoinnissa.

6. ANALYSOINNIN MENETELMISTÄ CASE TUTKIMUKSESSA

Case-tutkimuksessa pyritään kerätyn aineiston järjestämiseen ja luokitteluun tavoilla, jotka mahdollistavat johtopäätösten systemaattisen tekemisen. Aikaisemmin viitatussa case-tutkimuksen kirjallisuudessa esiintulleita tutkimuksen analysointimenetelmiä ovat muun muassa sovitaminen vaihtoehtoihin selittäviin viitekehysiin (pattern matching / explanation building) ja prosessianalyysi sekä vertaileva case-tutkimus useamman casen tapauksessa. Varsin konkreettisoitu analysointitapa on datalähtöinen Strauss ja Corbinin kolmiportainen koodausmenetelmä (luokittelukoodaus – riippuvuus-koodaus – koontikoodaus), joka on mahdollista tulkita systematisoiduksi induktioksi. Tärkeä case-tutkimuksen analysointitapa on triangulointi eli saman havainnon tarkastelu useasta eri tietolähteestä ja useasta eri teoreettisesta näkökulmasta.

Case-tutkimuksessa aineiston hankinta ja analysointivaihe liittyvät kiinteästi toisiinsa. Aineiston analysointi osoittaa suunnan lisäaineiston hankinnalle ja case-tutkimusten kuluessa aineiston hankinta ja analysointi tyypillisesti vuorottelevat kohti lopullista tulemaa.

Aivan vastaavasti kuin case-tutkimuksen aineiston dokumentoinnissa case-tutkimuksen tulosten ja johtopäätösten esittämisessä tulee ottaa tarkkaan huomioon systemaattisen esittämisen vaatimukset⁹. Lukijalle on mahdollistettava tulosten ja niiden perusteella tehtyjen johtopäätösten seuraaminen ja arviointi. Pidämme tätä erityisen tärkeänä, koska case-tutkimuksen yleiset menettelyt ja pelisäännöt ovat enemmän kehityksen alla kuin nomoteettisen tutkimuksen. Yleisten pelisääntöjen puuttuessa (case-) tutkimuksen vaikeudeksi helposti muodos-

---

9 Vrt. Mäkelä (1990), 53.

tuu tutkijan ajautuminen liialliseen subjektivismiin¹⁰, mikä voi johtaa mielivaltaisiin tulkintoihin ja perusteettomiin yleistyksiin. Erityisenä vaarana on vain omaa argumentointia puoltavien näkökohtien epätasapuolinen poimiminen havainnoinnista.

Case-tutkimuksen analysoinnin menetelmät eivät ole vielä ehtineet vakiintua yhtä pitkälle kuin perinteeltään pitkäikäisemmän nomoteettisen tutkimuksen. Tästä syystä on oleellisen tärkeää, että case-tutkimuksen analysointimenetelmien valinta ja kehitys kulkisivat suuntaan, jossa tutkimusyhteisön yhteiset, yleisesti hyväksyttävät pelisäännöt vakiintuvat. Tässä suhteessa nomoteettisen tutkimuksen perinteillä on paljon annettavaa case tutkimukselle, kun case-tutkimuksen artikkelissa tarkastellut erityispiirteet otetaan rakentavasti huomioon.

7. YHTEENVETO

Kirjoituksemme yhteenvetona esitämme aluksi taulukkovertailun esillenostamistamme case-tutkimuksen ja nomoteettisen tutkimuksen keskeisistä piirteistä.

TAULUKKO 1. Lähestymistapojen piirteiden vertailu

Tarkasteltava asia	Nomoteettinen tutkimusote	Case-tutkimus
Tavoite	Kumuloida jäsentynyttä tietovarantoa todennettavalla tavalla	Kumuloida jäsentynyttä tietovarantoa todennettavalla tavalla
Havainnointiajattelu	Tilastollisia havaintojoukkoja tarkasteleva	Yksittäistapauksia tarkasteleva
Yleistämisen perusteet	Tilastollisesti yleistävä (otoksesta populaatioon)	Yksittäisestä tapauksesta asia-yhteyden kautta yleistävä
Teorioiden ja havaintojen määrä	Yksi tai harvoja teorioita / tilastollisten havaintojen joukko	Useat teoriat tavanomaisempia / yksi tai harvoja, laajoja havaintokohteita
Näkökulmavalinta	Valitaan jokin keskeinen näkökulma	Useiden näkökulmien mahdollisuus samaan asiaan
Deduktio / induktio	Painottuu enemmän hypoteesien testaamiseen	Painottuu enemmän hypoteesien luomiseen
Tutkimusotteen rooli teorian kehittämisessä	Verifiointi / falsifiointi keskeisenä	Teorian etsiminen keskeisenä
Havaintojen valinta	Otanta-ajattelu havaintojen hankkimisessa	Tutkittavaa ilmiötä korostava tarkoitushakuinen kohteen valinta
Tutkijan suhde kohteeseen	Osallistuva havainnointi epätavallisempaa	Osallistuva havainnointi tavallisempaa
Tutkimusajattelun konsensus	Pelisäännöt enemmän vakiintuneet	Pelisäännöt enemmän kehitysvaiheessa

¹⁰ Subjektivismilla tieteellisenä ajattelutapana on omat puoltajansa. Subjektivismin vaikeutena on tulosten todentamisen ja yhteisen hyväksyttävyyden ongelma. Loogisesti äärimmilleen vietynä subjektivismi tarkoittaisi sitä, että jokaisella tutkijalla olisi oma, muiden käsityksistä riippumaton doktriininsa.

Tässä artikkelissa olemme pyrkineet tuomaan esille case-tutkimuksen ja nomoteettisen tutkimusotteen yhteensovittamisen osana yhtenäistä tieteen prosessia. Uskomme, että tämä näkökulma eri tutkimusotteisiin on hedelmällisempi kuin antaminen periksi näiden tutkimusotteiden ajatelluille eroavaisuuksille. Tutkimusotteiden vuorovaikutus voi näkyä muun muassa olemassa olevan tietovarannon edistämässä esimerkiksi hyödyntämällä case-tutkimusta induktiivisesti uusien teorioiden etsimisessä ja nomoteettista tutkimusotetta teorioiden deduktiivisessa, yleistävässä testaamisessa. Artikkelin korostaa myös tarvetta systemaattisuuteen ja analyttisyyteen tutkimusotteesta riippumatta. Lopuksi korostamme tarvetta sopia pelisäännöistä case-tutkimuksen alan tutkijoiden kesken. Kehitysvaiheessa olevan case-tutkimuksen havainnoinnin ja analysoinnin menetelmien sekä tutkimuksen arvioitavuuden edistäminen ovatkin edelleen ensiarvoisen tärkeitä. Tässä suhteessa maltillisesti tulkittu nomoteettisen tutkimuksen ajattelumalli voi toimia rakentavana tiennäyttäjänä ja yhteistyökumppanina. ■

LÄHDELUETTELO

- DENZIN, N.K. ja LINCOLN, Y.S.** (1994). *Handbook of Qualitative Research*. Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi.
- FOX-WOLFGAMM, S.J.** (1997). Towards Developing a Methodology for Doing Qualitative Research: The Dynamic-Comparative Case Study Method. *Scandinavian Journal of Management* 13:4, 439–454.
- GILL, J. ja JOHNSON, B.** (1991). *Research Methods for Managers*. Paul Chapman Publishing Ltd., London.
- GLASER, B.G. ja STRAUSS A.L.** (1967). *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*. New York: Aldine Publishing Company.
- HENDERSON, S., PEIRSON, G. ja BROWN, R.** (1992). *Financial Accounting Theory. Its Nature and Development*. 2nd ed. Longman Cheshire, Malaysia.
- KASANEN, E., LUKKA, K. ja SIITONEN, A.** (1991). Konstruktiivinen tutkimusote liiketaloustieteessä. *Liiketaloudellinen aikakauskirja* 40:3, 301–327.
- LUKKA, K.** (1991). Laskentatoimen tutkimuksen epistemologiset perusteet. *Liiketaloudellinen aikakauskirja* 40:2, 161–186.
- LUKKA, K. ja KASANEN, E.** (1993). Yleistettävyyden ongelma liiketaloustieteessä. *Liiketaloudellinen aikakauskirja* 42:4, 348–381.
- MILES M.B. ja HUBERMAN, A.** (1994). *Qualitative Data Analysis: A Sourcebook of New Methods*. London: Sage Publications.
- MÄKELÄ, K.** (1990). Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*, toimittanut Mäkelä, K. Helsinki: Gaudeamus.
- MÄKINEN, V.** (1980). *Yrityksen toiminnan tutkimuksen lähestymistavoista, toiminta-analyttisten tutkimusstrategian kehittäjä*. Tampereen yliopisto, Sarja A:1 Tutkimuksia 17.
- NEILIMO, K. ja NÄSI, J.** (1980). *Nomoteettinen tutkimusote ja suomalaisen yrityksen taloustiede: Tutkimus positivismiin soveltamisesta*. Tampereen yliopiston julkaisuja. Sarja A 2:12. Tampere.
- NIINILUOTO, I.** (1980). *Johdatus tieteen filosofiaan*. Helsinki: Otava.
- NÄSI, S., ja NÄSI, J.** (1996). Accounting and business economics traditions in Finland – from a practical discipline into a scientific subject and field of research. *The European Accounting Review* 6:2, 199–299.
- PIHLANTO, P.** (1979). *Näkökohtia teoreettisen viitekehyksen ja todellisuuden välisistä suhteista*. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja A6.
- PIHLANTO, P.** (1994). The Action-Oriented Approach and Case Study Method in Management Studies. *Scandinavian Journal of Management* 10:4, 369–382.

- RYAN, B., SCAPENS, R.W. ja THEOBALD, M.** (1992). *Research Method and Methodology in Finance and Accounting*. Academic Press Inc., Harcourt Brace Jovanovich, London.
- SALMI, T.** (1986). Laskentatoimen ja rahoituksen kvantitatiivinen tutkimusprosessi ja kytkeytyminen lähioppialoihin. *Liiketaloudellinen aikakauskirja* 35:1, 71–87.
- SCAPENS, R.W.** (1990). Researching management accounting practice: The role of case study methods. *British Accounting Review*. 22, 259–281.
- SILVERMAN, D.** (1985). *Qualitative Methodology and Sociology*. Hants: Gower Publishing Company.
- SILVERMAN, D.** (1993). *Interpreting Qualitative Data*. London: Sage Publications.
- STRAUSS, A.L. ja CORBIN J.** (1990). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Sage, Newbury Park, CA.
- TAMMINEN, R.** (1993). *Tiedettä tekemään!* Atena. Jyväskylä.
- TOMKINS, C. ja GROVES, R.** (1983). The everyday accountant and researching his reality. *Accounting, Organization and Society*. 8, 361–174.
- UUSITALO, H.** (1995). *Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan*. Juva: WSOY.
- YIN, R.K.** (1993). *Applications of Case Study Research*. Applied Social Research Methods Series. Volume 34. Newbury Park, London and New Delhi: Sage Publications.
- YIN, R.K.** (1994). *Case Study Research; Design and Methods*. Second Edition. Applied Social Research Methods Series. Volume 5. Thousand Oaks, London and New Delhi: Sage Publications.

